

Марина Вікторівна Гриньова

доктор педагогічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, декан природничого факультету,
grinovam@rambler.ru

Не придушити та зламати, а підняти та підтримати, не знеособлювати внутрішні духовні сили дитини, а ствердити почуття власної гідності – тільки так треба здійснювати свою владу над дитиною, і тільки за такої умови наша влада може бути мудрою.

В.О. Сухомлинський

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Поняття “педагогічна технологія” означає прийоми, методику і методологію роботи учителя у сфері навчання і виховання. За В. Безпальком, специфіка педагогічної технології полягає в тому, що за її допомогою конструюється і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей.

До структури педагогічної технології входять:

- концептуальні основи;

- змістова частина навчання (навчання, зміст навчального матеріалу);
- процесуальна частина – технологічний процес, організація навчального процесу, методи і форми роботи вчителя;
- діяльність вчителя з управління засвоєнням матеріалу;
- діагностика навчального процесу.

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним критеріям технологічності:

- концептуальність (кожній технології притаманна опора на певну наукову концепцію, що включає філософське, дидактичне та соціально-педагогічне досягнення цілей);
- системність (мають прослідковуватись усі ознаки системи – логіка процесу, взаємозв’язок його частин, цілісність);
- керованість (передбачається можливість діагностики досягнення цілей, планування процесу навчання);
- ефективність (технологія повинна вибиратися відповідно до оптимальних затрат для досягнення результатів);
- гарантування досягнення певного стандарту досягнень;
- відтворюваність (можливість застосування технологій в інших однотипних освітніх закладах іншими суб’єктами).

Традиційно освітній процес досліджувався як навчально-виховний, основними складовими якого є навчання і виховання. Вважалося, що дитина розвивається тільки під впливом спеціально організованих педагогічних впливів.

Особистісно орієнтоване навчання і виховання є основою створення в навчальному закладі освітньо-виховного середовища, організації педагогічно доцільного вербального та невербального спілкування та високої педагогічної майстерності викладацького колективу.

Освітнє середовище є соціальний простір, в якому здійснюється навчальна діяльність людини, спілкування з оточуючими, взаємодія та рефлексія.

Природовідповідне навчальне середовище – це довкілля людини, навчальне приміщення, його науково-методично обґрунтоване обладнання, яке створює психологічні умови для сприйняття навчального матеріалу. Прикладом можуть бути створені на природничому факультеті Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка музеї-лабораторії, зелений клас під відкритим небом.

Психологічний клімат в умовах навчально-освітнього середовища повинен бути орієнтований на високі моральні цінності, якими є знання, наполеглива праця, успіхи в науковій роботі, інтерес до досягнень у галузі науки, літератури, мистецтва. У такому середовищі цінуються прояви порядності, моралі і засуджуються брехня, девіантна поведінка та ін.

У процесі **вербального спілкування** здійснюється обмін думками, почуттями, задовольняються потреби особистості в підтримці, співчутті, дружбі. **Спілкування – необхідна умова формування, існування і розвитку людини.**

Невербальне спілкування заповнює кожний акт педагогічної діяльності вчителя, надаючи їй характерності та виразності. Зовнішність вчителя транслює невербальні сигнали засобами міміки, жестів, тілесних рухів. Невербальна комунікація є тим експресивним фоном, на якому розгортаються основні події педагогічного процесу (А. В. Ткаченко).

За С.У. Гончаренком, педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, творчість. **Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді.** Необхідними умовами педагогічної майстерності педагога є гуманістична позиція: професійно значимі особистісні риси і якості.

Особистісно орієнтований підхід визначає зміни характеру об'єкта і процесу навчання, а також основної схеми взаємодії вчителя, викладача і учня, студента. Замість схеми взаємодії вчитель → учень, де вчитель, викладач – суб'єкт педагогічного впливу і керування, а учень, студент – об'єкт впливу, повинна знайти місце схема суб'єкт – суб'єктного рівнопартнерського навчального співробітництва вчителя, викладача і учнів, студентів у сумісному дидактично організованому викладачем розв'язанні навчальних задач.

Спілкування з учителем розглядається як співробітництво в розв'язанні навчальних задач при організуючій, координуючій і позитивно стимулюючій ролі учителя, викладача.

Позитивним є співробітництво самих учнів, студентів у розв'язанні навчальних задач для того, щоб формувалася колектив і реалізувався принцип комунікативності навчання.

Розглянемо головні положення особистісно орієнтованого підходу, сформульовані директором інституту проблем виховання АПН України, академіком І.Д. Бехом:

- Особистісно орієнтоване виховання передбачає мету формування і розвитку у дитини особистісних цінностей. Лише вони, завдяки своїм сутнісним показникам, спроможні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення.

- Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне й відповідальне самовираження. Це неможливо без поважного, добродійного ставлення до дитини з боку значущих для неї дорослих.

- Особистісно орієнтоване виховання дає змогу вихованцеві краще функціонувати як особистості. Такий ефект є наслідком того, що вихователь і вихованець працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від неделікатного вторгнення дорослого в дитячий світ. Тут дитина щоразу відчуває, що зустріч з вихователем відкриває для неї нові можливості як щодо емоційних вражень, так і до спілкування та вільної поведінки.

Кандидат педагогічних наук Л.О. Мілько (м. Суми) в книзі “Методика розв'язання педагогічних задач” запропонувала схематизовану таблицю особистісно орієнтованого підходу до навчання.

Таблиця 1

Особистісно орієнтований підхід до навчання (за Л.О. Малько)

Основні показники	Особистісно орієнтований підхід
1. Настанова щодо учня	Учень – суб'єкт педагогічної взаємодії; інтерес до пізнання й розуміння унікальних особливостей, схильностей і інтересів дитини; готовність допомагати самореалізації її можливостей. Учитель бачить в учнях особистості, шанує їхні думки, почуття, право на свободу вибору, визначає їхню неповторність, незамінність, рівність, право на співтворчість.
2. Мета	Розвиток дитини як активної, самостійної особистості, її інтересів, здібностей, моральних почуттів, уміння жити у світі, що змінюється. Особистісна захопленість учителя і учня, їх індивідуальна своєрідність. Створення умов для самовираження особистості, спрямованості на формування у школярів гуманного мислення.

3. Контакт при взаємодії вчителя з учнем	Двобічний, емоційний зв'язок, що створює загальне поле взаємодії спілкування. Взаємодія базується на довірі, відвертості, відсутності страху. Конфлікти, що виникають, долаються творчо, розв'язуються на культурному рівні.
4. Засоби	Діалог, проблемне навчання, моделювання ситуацій успіху, захоочення, авансування, схвалення, “я” – повідомлення.
5. Процес	Гнучкий, що враховує дійсність і орієнтується на зону найближчого розвитку.
6. Результат	Сприятливий психологічний клімат, самостійність, творчість, позитивні внутрішні мотиви навчання, прагнення до саморозвитку.

Інноваційність особистісно орієнтованого навчання полягає в тому, що здійснюється формування особистості, яка здатна адекватно діяти. Визначимо її суб'єктні властивості:

- особистість орієнтується в обставинах, визначає мету своїх дій, сприймає навчально-виховні задачі як особистісно важливі;
- особистість здатна скласти план власних дій для досягнення визначеної мети.

У Законі України “Про загальну середню освіту” визначено, що мета освіти – інтелектуальний і фізичний розвиток особистості. Педагогічна наука визначила шлях досягнення цієї мети – упровадження особистісно орієнтованого навчання. У його основі лежить особистісно діяльнісний підхід до навчання, який в працях І.С. Якиманської, О.В. Бондаревської та інших українських і зарубіжних учених одержав назву особистісно орієнтованого.

Особистісно орієнтований підхід стверджує, що в центрі навчання знаходиться учень, студент – його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад. Виходячи з інтересів учня, студента, рівня його знань і умінь вчитель визначає мету знань і коригує освітній процес, керуючись розвитком особистості учня. Наприклад, мета заняття може бути поставлена так: “Сьогодні кожен з вас навчиться розв'язувати певний тип задачі”.

Учитель повинен відрефлексувати наявний вихідний рівень знань, а потім оцінити свої успіхи – наявний рівень зростання. При цьому всі методичні засоби (організація навчального матеріалу, прийоми, засоби, вправи) заломлюються через призму особистості учня, його мотивів, потреб, здібностей, інтелекту; адресовані до учня, студента питання, завдання повинні стимулювати їх особистісну інтелектуальну активність без зайвого фіксування помилок, промахів, невдач. Тим самим формулюється подальший розвиток техніки учня, студента, їх пізнавальних процесів, особистісних якостей, діяльнісних характеристик.

Особистісно орієнтований підхід передбачає організацію процесу навчання як організацію навчальної діяльності учнів і переорієнтацією цього процесу на постановку і розв'язання навчальних задач самими учнями. При цьому педагогові належить визначити номенклатуру навчальних задач і дій, їх ієрархію, надати учням орієнтовану основу і алгоритм виконання, озброїти їх

узагальненими засобами і прийомами навчальної діяльності в засвоєнні нових знань. З цієї точки зору, цікавими є висловлювання Л.С. Виготського “Вчитель з наукової точки зору – тільки організатор соціального виховного середовища, регулятор і контролер його взаємодії з кожним учнем”.

Сформулюємо поради учителя в організації особистісно орієнтованого навчання:

1. Установлюйте з вашими учнями доброзичливі взаємовідносини.
2. Намагайтеся, щоб ваш клас був організованим і згуртованим.
3. Підтримуйте в класі сприятливе валеологічне середовище: чисте повітря, приміщення, відрегульовану температуру.
4. Будьте зібраними. Притримуйте розкладу, порядку у використанні дидактичних матеріалів, переходу від одного виду діяльності до іншого.
5. Впроваджуйте еталони поведінки для стандартних ситуацій: як входити в клас, сидіти на уроці, відповідати на питання, слідкувати за робочим місцем.
6. Заохочуйте учнів, які виконують правила, відмічаючи конкретні позитивні досягнення.
7. Готуйтеся до уроку таким чином, щоб учні були достатньо навантажені протягом всього заняття.
8. Ставте цілі перед вашими учнями, які б відкривали перед ними ближні і дальні перспективи.
9. Намагайтеся зробити виклад навчального матеріалу цікавим, зрозумілим, використовуйте різноманітні методи і засоби. Не звикайте до одноманітності. Пам'ятайте, що велика різноманітність унаочнення на одному уроці не приносить користі, оскільки не дає можливості зосередитися і приводить до хаосу.
10. Уникайте нудьги, яку породжує надмірне навантаження та часті повторення.
11. Надайте учням можливість вибору серед різних завдань і видів діяльності.
12. Стимулюйте мислинєву діяльність учнів. Привчайте їх аналізувати оцінювати і застосовувати навчальний матеріал на практиці.
13. Створюйте умови, щоб невстигаючі учні мали можливість відчувати себе лідерами.
14. Намагайтеся установити зворотній зв'язок з учителями, щоб вони відчували відповідність вашим намаганням.
15. Акцентуйте увагу учнів на їх просування вперед. Заохочуйте їх до подальших успіхів.
16. Будуйте відносини з учнями на позитиві. Надихайте і підбадьорюйте їх. Проявляйте ввічливість і повагу.
17. Прощайте своїх учнів за їх помилки, не нагадуйте про них. Надавайте можливість в справі особистісного становлення все почати з початку.
18. Будьте послідовні і справедливі.
19. Будьте обережні, щоб ваші учні та їх батьки не розтлумачили неправильно вашу звичку бути з учнями на рівних, похлопування і обнімання.

20. Остерігайтесь незлюбити когось з учнів через його вчинки.
21. Стримуйте свій гнів. Не давайте можливості вийти вашим почуттям із-під контролю.
22. Не принижуйте учнів. Вбачайте в кожному з них особистість.
23. Не реагуйте на події бурхливо, щоб незначний вчинок не переріс у велике протистояння.
24. Не загрожуєте заходами, які ви не можете або не збираєтесь застосувати.
25. Не йдіть на поступки і компроміси, поступаючись своїми нормами і принципами, щоб набути популярність і авторитет.
26. Не ставте учнів в таку ситуацію, щоб вони пліткували один про одного.
27. Не соромтеся проявити почуття гумору. Сміятися над будь-якою ситуацією нормально, але ніколи не слід сміятися над будь-якою особою.
28. Майте сміливість визнати свої помилки і вибачитися як перед окремим учнем, а в разі необхідності – перед класом.
29. Із допомогою учнів створюйте історію класу: фотографії, зразки робіт, газетні вирізки, спортивні і трудові досягнення.
30. Підтримуйте контакт з учнями за межами класу.
31. Будьте поряд з учнем, у якого виникли труднощі.
32. Навчіться помічати незначні досягнення в навчанні та поведінці і заохочуйте їх.
33. Розглядайте батьків учнів як ваших спільників, але не перекладайте свої обов'язки на їх плечі.
34. Дивіться з оптимізмом у майбутнє. Не зациклюйтеся на негативному і з кожним учнем шукайте позитивних контактів.
35. Свої позитивні емоції можна почати зі звернення “Я відчуваю”.

Від результатів вашої діяльності

Я ВІДЧУВАЮ

- теплоту на серці;
- ентузіазм;
- надзвичайне задоволення;
- гордість за вас;
- результативною своєю педагогічну діяльність;
- особливу подяку за наполегливість у досягненні мети;
- надзвичайне піднесення;
- натхнення на працю учителя.

36. Із метою активізації учнів слід навчитися десятками різних способів висловлювати своє задоволення:

- гарна робота!
- це переконливо!
- відмінно!
- чудово!

- разюче!
- це краще, ніж будь-коли!
- ефектно!
- Молодець!
- Гарно придумано!
- Оригінально!
- В наступний раз буде краще!
- Бачиш, які в тебе здібності!
- Я знала, що ти можеш це зробити!
- Сьогодні набагато краще.
- Бачиш, ти сам справився.
- Зразу видно, що ти добре підготувався.
- Ти на вірному шляху.
- Це на найвищому рівні.
- Здорово!
- З тебе можна брати приклад!
- Який прогрес!
- Цим можна пишатися.
- Ти знайшов творчі підходи.
- У тебе світла голова.
- Зразу видно, що ти умієш думати.
- Розумна відповідь.
- Твої батьки можуть пишатися тобою.
- Вважай, що ти здолав нову висоту.
- Ти довів, що можеш творчо мислити.
- В тебе надзвичайна працездатність.
- Ти потрудився навіть більше, ніж вимагалось.
- Якщо хочеш – можеш.
- Олімпійський рівень!
- Світовий стандарт!
- Це твоє вище досягнення!
- Так тримати!
- Ти на шляху до успіху.
- Приємно чути, коли так добре працюють.
- Правильно!
- Ти – народжений літати!

Здійснення доцільно організованого особистісно орієнтованого навчання є основою успіху учителя в подоланні негативних тенденцій, які виникають у щоденній роботі, враховуючи емоційний стан і почуттєву сферу учня.

Аспекти особистісно орієнтованої технології навчання та виховання

В основу особистісно орієнтованої технології навчання і виховання покладені такі аспекти: біологічний, психологічний, педагогічний, соціальний.

Біологічний аспект. Навчання є природовідповідним і враховує вікові та індивідуальні особливості учнів. Людина, зокрема, дитина, учень, є біологічним об'єктом, організм якого функціонує за законами природи. Процес сприйняття інформації і засвоєння знань є низкою фізико-хімічних та біохімічних процесів у організмі дитини. Ці процеси, їх напрямки і швидкість є індивідуальними і залежать від зовнішніх впливів, психоемоціонального стану особистості, її здоров'я. Тому традиційні погляди на класний колектив як керовану або некеровану масу учнів, розрахунок на середнього школяра є жорсткими, призводять до апатії та погіршення фізичного, психічного, розумового розвитку і працездатності школярів. Спостерігається зменшення кількості здорових школярів з 33% у першому класі до 6-9% старшокласників. Ці показники характерні, передусім, для шкіл нового типу з підвищеним рівнем навантаження. Ставлячи в центр педагогічної діяльності емоційне, фізичне, соціальне благополуччя учнів керівники і педагоги усіх типів шкіл мають навчитися проектувати і прогнозувати освітні результати в інтересах здоров'я дітей, запобігаючи негативним наслідкам.

Змістом особистісно орієнтованого навчання є врахування біологічного компоненту в педагогічному процесі, розвитку учня як біологічного об'єкта.

Психологічний аспект. Дванадцять років перебування у школі – це період росту та розвитку, в якому організм особливо сприятливий не тільки для благополучних впливів, але включає в себе підлітковий період, для якого характерна зміна в характері підлітків, знижується успішність, легко виникають конфлікти з оточуючими. Тому вивчення природи психічного здоров'я і механізмів його збереження є актуальним.

Психічне здоров'я – це динамічний процес, забезпечений постійною активністю і регуляцією різних механізмів функціональних систем організму. **Психічне здоров'я – стан інтелектуально-емоційної сфери, основу якого складає відчуття душевного комфорту, яке забезпечує адекватну поведінкову реакцію.**

Для учнів основою психічного здоров'я є виконання всіх вимог шкільного життя, передбачених шкільною програмою, дотримання норм поведінки у взаємовідносинах із вчителями та шкільним колективом. Основна діяльність учня – процес навчання, розвиток інтелектуальних особливостей, забезпечує успішність учбової діяльності, соціально-психологічну адаптацію та збереження психічного здоров'я. Показником, сприятливого функціонального стану є висока розумова працездатність і позитивний емоційний стан. Зі школою можуть бути пов'язані фактори, які призводять до відставання в психічному здоров'ї дітей.

Довільність, внутрішній план дій та рефлексія – основні новоутворення дитини шкільного віку. Коли людина аналізує себе, намагається зрозуміти свої особливості, роздумує над своїм відношенням до життя, прагне зазирнути у потаємні кутки власної свідомості. Вона тим самим намагається обґрунтувати себе, краще укорінити систему власних життєвих орієнтирів, від чогось в собі

назавжди відмовитися, в чомусь ще більше укріпитися. У процесі рефлексії відбувається зміна і розвиток індивідуальної свідомості.

Характеристика особистісної рефлексії детально висвітлена в роботах І.Д. Беха:

- рефлексія полягає в усвідомленні суб'єктом своєї дії і встановлює зворотній зв'язок між зовнішнім і внутрішнім світом суб'єкта;
- рефлексія є "вододілом", який відмежовує людину від тварини, яка теж сприймає оточуючий світ, але не усвідомлює його;
- рефлексія як процес мислення висунута основою самосвідомості, єдності самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе і саморегулювання поведінки і діяльності ;
- рефлексія є основою розгортання процесу розвитку особистості;
- розвиток рефлексії корелює зі здатністю індивіда спостерігати і аналізувати оточуючі його речі та явища;
- у процесі набуття життєвого досвіду діти починають осмислювати не тільки результати дій, а й способи їх здійснення і закріплювати їх в слові.

У навчальній діяльності превалює інтелектуальна рефлексія, яка виступає механізмом усвідомленості знань, способів дій і реально виявляється в умінні планувати і організовувати процес учіння.

Аналіз відповідей 110 школярів шостих класів шкіл Полтавської області (на питання "Як ти вчишся?", "Що заважає тобі вчитися краще?") показав, що завжди старанно готуються до уроків ті учні, які мають, як правило, високий бал 9-12. Вони люблять готувати уроки, виконують завдання з усіх предметів. Проте 51% учнів переконані, що їм заважають телевізійні передачі, якими вони захоплюються. Навпаки, ті, хто одержує 1-6 балів (26%), не люблять учити уроки, не завжди виконують домашні завдання, не вміють працювати самостійно; багато з них не розуміють пояснення вчителя. Є факти, коли учні живуть в умовах, непридатних для успішного навчання. Заважають систематично опановувати знання хвороба (11%), лінощі (11%). Ці учні цікавляться тими предметами, з яких вони добре встигають.

Педагогічний аспект. Національна доктрина розвитку освіти в Україні базується на ідеях особистісно орієнтованої технології навчання і виховання. Стрижнем діяльності педагога повинна стати дитина, її особистість, поведінка, духовний світ. Учителі сприйняли ідею особистісно орієнтованого навчання і виховання і втілюють її в життя.

Завдання вчителя – надати активну допомогу учневі у формуванні індивідуального стилю навчальної діяльності, для відпрацювання спеціальних компенсаторних прийомів. Труднощі у навчанні часто деморалізують учня і негативно відбиваються на його особистості. Віра у свої сили поступово згасає. Якщо такому учню своєчасно не допомогти в подоланні утруднень і надолуженні наявних прогалин у знаннях, у нього може виникнути невпевненість у собі, що може стати стійкою характеристикою його особистості. Під впливом неуспіху в розв'язанні однієї навчальної задачі він може й інші сприймати як непосильні для

себе. При цьому інтерес до навчання падає. Неуспішність може призвести до ізоляції від колективу, погіршення соціального статусу, навіть виникнення відрази до школи. Учень починає шукати самореалізацію в позашкільних компаніях, іноді з негативною соціальною спрямованістю. Все це робить зрозумілим те, чому подолання неуспішності школяра повинно починатися якомога раніше, коли відставання в навчанні не призвело до тяжких наслідків.

Учителю потрібно створювати умови для переживання школярем успіху і пов'язаних із ним позитивних емоцій. Для цього рекомендується ставити перед учнем такі задачі, що будуть йому посильними, здійсненими, тому що відповідають його можливостям або знаходять в зоні його найближчого розвитку.

Потрібно намагатися знаходити ті сфери діяльності, в яких учень може проявити ініціативу і заслужити визнання в школі. Це можуть бути робота в гуртках за інтересами, заняття спортом, самодіяльність. Достатньо ефективним може бути прийом, що використовується Ш.А. Амонашвілі, – перетворення відстаючого учня в “учителя”, наставника, що допомагає слабкому учню усвідомити свою значимість. Застосування “успішних” сфер діяльності відстаючого школяра дозволяє змінити ставлення до нього педагогів, батьків, учнів на краще.

Корисно фіксувати, відзначати і заохочувати найменші успіхи учня в навчанні й діяльності, незначні зсуви до кращого. Особливу увагу варто приділити тому, щоб не дати закріпитися новим невдачам. Для цього, тренуючи волю дитини, потрібно змушувати її доводити почату справу до кінця (наприклад, вирішити важку задачу відразу, не відкладаючи її на “потім” при перших же помилках).

Особливу увагу варто звернути на характер і форму осудження і засудження відстаючого учня. Осудження ні в якому випадку не повинно стосуватися спроможностей учня. Воно повинно бути гранично коректним і спрямованим на усунення усвідомлених учнем хиб (наприклад, порушень дисципліни, недбалості в роботі і т.д.). Важливо, який тон промови вчителя в момент осудження. Подразнення, злість у голосі викликають тільки негативну реакцію учня. Потрібно намагатися говорити з ним спокійно, доброзичливо і зацікавлено. Варто звертати увагу і на такі моменти, пов'язані з одержанням негативної оцінки, як її докладне обґрунтування, а також виділення тих критеріїв, за якими йде оцінювання, із тим, щоб вони були зрозумілі самим учнем.

Поступово виховуючи в невстигаючого школяра впевненість у собі, у своїх можливостях і змінюючи тим самим його відношення до своєї неуспішності, варто переходити до постановки перед ним конкретної і чіткої цілі з подолання відставання в навчанні. Але щоб ціль була прийнята ним, стала його наміром, необхідно, щоб він сам брав участь як у її постановці, так і в аналізі, обговоренні умов і шляхів досягнення цієї мети.

М.В. Матюхіна пропонує використовувати в організації роботи з невстигаючим учнем перелік того, що він повинен знати і вміти по кожній

пройденій темі. Сам учень може позначити проти кожного пункту цього переліку, що він засвоїв, чого ще не засвоїв відповідними знаками: “+” (уже знаю), “-” (ще не знаю), “?” (сумніваюся). Такий засіб роботи дасть можливість учню бачити своє просування вперед, послідовно ставити і досягати одну ціль за іншою, підніматися зі сходинки на сходинку і наочно відбити своє збагачення знаннями й уміннями.

Соціальний аспект. У наш час створилася ситуація в суспільстві, коли засобами масової інформації, зокрема телебаченням, формується сексуальна розбещеність, терпимість до вбивства, девальвація цінності життя людини. Саме вчитель повинен стати носієм і впроваджувачем моральних цінностей у свідомість підростаючих поколінь. Моральні установки повинні бути спрямовані на повагу до людини, усвідомлення цінності її життя, глибинне розуміння таких понять як совість, честь, гідність, добро, зло, дисциплінованість, порядність. Така гуманістична, особистісно орієнтована позиція визначає поведінку людини в суспільстві, природному середовищі, формує сумлінне ставлення до своїх обов’язків. Носієм гуманістичних цінностей є вчитель. Методика впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес є основою гуманізації навчання.

Концепція особистісно орієнтованої технології навчання і виховання в Україні пов’язана із впровадженням Закону України “Про освіту” та Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст. Ці документи передбачають істотні зміни в системі професійної підготовки майбутнього вчителя. Першоосновами цих змін є гуманізація навчально-виховного процесу – утвердження людини як найвищої соціальної цінності, найтипівіше розкриття її здібностей та задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетних загальнолюдських цінностей.

За ідеєю особистісно орієнтованої технології людина розглядається не як істота, яка виконує та підтверджує певні психологічні закономірності, а як творча особистість, здатна не тільки здійснювати, а й порушувати ці закономірності, розвивати та створювати нові (С.П. Бондар).

Сутність особистісно орієнтованої технології навчання і виховання чітко висловлена в категоричному імперативі І. Канта: “дій так, щоб ти ніколи не ставився до людей тільки як до засобу, а завжди як до мети”, “поводься так, щоб максими (правила), якими керується твоя воля, могли б стати принципами загального законодавства (тобто були визнані всіма)”.

Принципи особистісно орієнтованих технологій навчання

За С.О. Сисоєвою, виявлення особливостей творчого розвитку особистості дозволяє сформулювати основні принципи *педагогічної творчості вчителя*, реалізація яких сприяє особистісній орієнтації суб’єкт-суб’єктної взаємодії у системі “вчитель-учень”, розвитку творчих можливостей учня та підвищенню рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

- *Принцип суб'єктності.* Навчання здійснюється переважно у діалогічних формах комунікативної взаємодії з учнем.

- *Принцип діагностики* передбачає побудову і корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних діагностичних досліджень, а саме оцінювання рівнів розвитку творчих можливостей учнів і учнівських колективів, з якими вчитель вступає у взаємодію.

- *Принцип оптимальності.* Оптимальною творчою педагогічною взаємодією вчителя і учня вважаємо таку, яка забезпечує не тільки успішне засвоєння знань, умінь і навичок, а позитивну динаміку розвитку творчих можливостей учнів у конкретних умовах педагогічної праці вчителя. Принцип оптимальності передбачає роботу вчителя з відбору таких дидактичних засобів, які відповідають рівню розвитку творчих можливостей більшості учнів, ураховують рівень розвитку творчих можливостей меншості, а тому сприяють розвитку творчих можливостей усіх.

- *Принцип взаємозалежності* відображає взаємообумовленість творчого особистісного розвитку суб'єктів взаємодії в системі "вчитель – учень". Відбиває взаємозалежність і взаємообумовленість творчої педагогічної праці вчителя і творчої навчальної діяльності учнів. Дотримання принципу взаємозалежності потребує дослідження і визначення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя і співвіднесення його з рівнем розвитку творчих можливостей учнівського колективу, з яким вчитель вступає у взаємодію.

- *Принцип фасилітації* передбачає розуміння формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі як процес полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності учня, стимулювання його творчої активності. Це пов'язане з необхідністю створення на уроці і в позаурочній діяльності учнів творчої атмосфери (співдружності, співтворчості, співробітництва), яка б сприяла розвитку мотивів творчої діяльності, надихала учнів на творчість.

- *Принцип креативності* відображає необхідність виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої особистості учня. При плануванні та організації взаємодії вчителя і учня в процесі навчання зміст навчального матеріалу повинен максимально використовуватися для розвитку мотивів, характерологічних особливостей, творчих умінь і психічних процесів, які мають провідне значення для творчої діяльності і забезпечувати насамперед розвиток дивергентного мислення, умінь генерувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблемних завдань. Реалізація принципу в практичній діяльності сприяє аналізу змісту навчального матеріалу з метою його креативного посилення, застосування навчальних і навчально-творчих задач, методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів, використання завдань психологічної діагностики для розвитку творчих здібностей особистості.

- *Принцип доповнення* передбачає посилення розвитку творчих можливостей учнів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних

формах навчально-пізнавальної діяльності в позаурочний час. У практичній діяльності реалізація принципу означає введення у шкільний компонент навчального плану таких додаткових курсів, які б компенсували прогалини у розвитку творчих умінь і психічних процесів, що сприяють успішній творчій діяльності людини і на розвиток яких об'єктивно не вистачає часу в процесі виконання державного компонента навчального плану.

- *Принцип варіативності* виражає необхідність подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання. Різноманітність – одна із умов життя. Для ефективності взаємодії в системі “вчитель – учень принцип варіативності має регулятивне значення, визначає мету та стратегію проектування педагогічної взаємодії.

- *Принцип самоорганізації* відображає особливості управління процесом формування творчої особистості учня, які зумовлені особливостями управління нелінійними системами і орієнтують вчителя на внутрішній вплив, на узгодження розвитку учнів із власними тенденціями розвитку, а також на необхідність “збуджувати” та ініціювати творчу активність, при цьому управління повинно бути непомітним, мінімальним у своєму зовнішньому впливі і здійснюватися опосередкованими методами. Саме в цьому випадку можна говорити не про управління, а про процеси самоуправління.

Питання

1. Як Ви вважаєте, чи можливо впровадження у практику роботи сучасної загальноосвітньої школи особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у повному обсязі? Обґрунтуйте відповідь.

2. Які на Вашу думку, реальні заходи можна здійснити, щоб реалізувати окремі ідеї особистісно орієнтованої технології навчання і виховання в сучасній школі?

3. Проаналізуйте програмно-методичне забезпечення особистісно орієнтованого навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Створіть власну технологію особистісно орієнтованого навчання і виховання з метою розвитку творчих здібностей дитини.

5. Розкрийте принципи особистісно орієнтованої технології навчання в ході організації сучасного уроку.

Завдання для голів циклових комісій

1. Організуйте тренінг “Особистісно орієнтоване навчання” у Вашій групі.

Орієнтовні теми для тренінгу:

- Мета, функції та зміст особистісно орієнтованого навчання
- Неможливо всього навчити, але можна навчати вчитися.
- Психолого-педагогічний зміст особистісно орієнтованого навчання.
- Педагогічна підтримка як умова розвитку особистості.
- Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання школярів.

Тренінг

Особистісно орієнтоване навчання

Методично правильно організувати і провести тренінг для майбутніх учителів – це найефективніший і найкоротший шлях до впровадження особистісно орієнтованої технології навчання в освітянську практику.

Перед початком тренінгу всі учасники отримують необхідний дидактичний матеріал для опанування змісту програми: науковий посібник, керівництво для вчителів з проведення занять, дискети з комп'ютерними програмами.

Тренінг проводиться за такою технологією:

а) зміст теми доводиться тренерами до учасників за допомогою вербальних методів (лекції, бесіди, розповіді);

б) надається можливість самостійно проробити ту частину змісту, яку ще не вдалося засвоїти за допомогою друкованого матеріалу (ось вона, орієнтація на особистість, яка визначає, що не засвоєне самостійно, долає прогалини у знаннях). Методика навчання укладена так, що дає змогу кожному розібратися як у змісті, так і в методах проведення заняття. Дії вчителя на уроці описані, як кажуть американці “step by step” крок за кроком;

в) експериментальна частина заняття, самостійне проведення дослідів. На цьому етапі застосовуються індивідуальні комплекти обладнання;

г) якщо учасник заняття все ще не засвоїв змісту, йому надається можливість використати такі джерела інформації, як відеофільми, комп'ютерні програми (це передбачає і особистісно орієнтоване навчання – учень, забезпечений належними відеозасобами і інформаційними програмами, має змогу краще засвоїти чи поглиблено вивчити предмет).

2. Провести педагогічний захід – Круглий стіл на тему “Шляхи реалізації особистісно орієнтованої моделі навчання і виховання”

Теми для обговорення на методичних семінарах циклових комісій

1. Технологічний підхід до побудови навчального процесу в цілому
2. Цілісний характер процесу виховання
3. Типи, види, складові технологій навчання і виховання, їх властивості та особливості
4. Особистісно орієнтоване навчання в сучасній школі.
5. Шляхи впровадження особистісно орієнтованої технології виховання в сучасній школі.
6. Вплив особистісно орієнтованого навчання на ситуацію успіху школяра.
7. Особистісно орієнтований підхід як основа гуманізації навчання.
8. Навчання як природовідповідний процес.
9. Зарубіжні особистісно орієнтовані педагогічні технології, що запроваджуються в освіті України.
10. Інноваційні особистісно орієнтовані проекти розвитку особистості.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева І. Модель організації особистісно зорієнтованої педагогічної освіти// Психологія і суспільство. – 2008. – №1. – С.127-129.
2. Авторський семінар: “Особистісно орієнтоване виховання – стратегія розвитку сучасної освіти в Україні” // Відкритий урок. 2001. – № 20. – С. 13-20.
3. Адамова А.М. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчально-виховного процесу// Управління школою: Науково-методичний журнал. – 2008. – №11. – С.2-12.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історичні теорії: Підручник. – К., 1998.
5. Анохина Г.М. Построение содержания образования и педагогические средства его реализации в личностно ориентированной системе естественнонаучного // Инновации в образовании. – 2006. – №6. – С. 121-131.
6. Афанасьєва Н. Личностный подход в обучении // Школьный. психолог. – 2001. – № 32. – С. 7-10.
7. Белякова Е.Г. Смыслоориентированное образование: основные аспекты// Высшее образование сегодня. – 2007. – №11. – С.48-50.
8. Бех І.Д. Авторський семінар: “Особистісно орієнтоване виховання – стратегія розвитку сучасної освіти в Україні.” Відкритий урок. – 2000 – 2001. – С.13-20.
9. Бех І.Д. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини // Початкова школа. – 2001. – № 2. – С. 3-7.
10. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання – нова освітня філософія // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 16-19.
11. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. – Рідна школа. – № 12. – 1999. – С.7-11.
12. Бондаревская Е.В. Смыслы и стратегии личностно ориентированного воспитания // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17-24.
13. Варзацька Л., Бовсулівська Г. та ін. Інноваційні аспекти особистісно орієнтованого розвивального навчання. Українська мова і література в школі. – № 3. – 2002. – С.30-31.
14. Виговська О.І., Рудаківська С.В. Особистісно орієнтоване навчання. Як його технологізувати? – Педагогіка толерантності. – 2000. – С. 227-233.
15. Гецевич Т. Особистісно орієнтоване навчання // Початкова освіта – 2001. – № 4. – С.5.
16. Гонтаровська Н.Б. Організація особистісно-зорієнтованого виховання і навчання молодших школярів у контексті інноваційного освітнього середовища. / Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти // Матеріали Всеукр. наук-практ. конференції. – Полтава. – 2001. – С. 70-72.

17. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь. – 1997. – 374 с.
18. Гриньова М.В. Саморегуляція. Навчально-методичний посібник. – Полтава: АСМІ. – 2008. – 268 с.
19. Евдокимов О.В. Ефективність нових технологій організації навчання студентів // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 161-170.
20. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП. – 2000. – 312 с.
21. Имамединова Р.Я. Подготовка будущего учителя на основе личностно ориентированного обучения // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 75-79.
22. Інноваційні аспекти особистісно орієнтованого розвивального навчання // Укр. мова і літ в шк. – 2002. – № 3. – С. 30-31.
23. Клокер Н. До концепції особистісно орієнтованої школи // Світло. – 1999. – № 3. – С. 17-19.
24. Коссов Б.Б. Обобщенность содержания высшего образования как фактор его развития (личностно-развивающее образование) // Вопросы психологии. – 1995. – № 6. – С. 9-20.
25. Красовицький М. Особистісно-зорієнтована виховна система // Завуч. – № 6. – С. 1-81 (вкл.) газ.
26. Леонидова Н.Д. На пути к личностно-ориентированному обучению: Мнения и опыт. – Мир образования. – Образование. – Образование в мире. – Науч.-метод. журнал. – № 1. – 2002. – С. 130-136.
27. Мирошниченко В. Особистісно орієнтована освіта в навчальних закладах Полтавщини. // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 2. С. 7-9.
28. Мірошник З. Організація співпраці в умовах особистісно орієнтованого навчання. – Рідна школа. – № 9. – 2000. – С. 25-26.
29. Нечипоренко В. Особистісно орієнтований навчально-виховний процес // Директор школи. – 2008. – № 15. – С. 29-31.
30. Нісімчук А.О., Падалка О.С., Шпак В.Т. Сучасні педагогічні технології. Навч. посібник. – К., 2001.
31. Новые технологии обучения студентов // Инженер XXI века: личность и профессионал в свете гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования / Под. ред. М.Е. Добрусина. Харьков, 1999. – С. 337-362.
32. Оніщенко М. Психологічне здоров'я учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання. – Біологія і хім. в шк. – 2002. – № 3. – С. 9-10.
33. Падалка О.С. і ін. Педагогічні технології: Навчальний посібник для вузів. – К., 1995.
34. Педагогічна майстерність як сучасна технологія розвитку особистості вчителя / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 4-6 березня 2002 року. – Полтава: АСМІ, 2002. – 336 с.

35. Педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого навчання // Школа. – 2007. – № 3. – С. 62-74.
36. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища / XI Каришинські читання. Зб. наук. праць. 27-28 травня 2004 р. – Полтава: АСМІ. – 478 с.
37. Подмазін С. Особистісно орієнтована освіта як особливий вид діяльності // Директор школи. – 2002. – № 8. – С. 4-5. – газ.
38. Приходько В.М. Впровадження новітніх технологій навчання у вищій школі // Постметодика. – 2002. – № 2-3. – С.114-118.
39. Пушкарьова Т. Взаємодія вчителя початкових класів з учнями в умовах особистісно орієнтованого навчання. // Початкова школа. – 2002. – № 6. – С.47-49.
40. Савінова Н. Творчий розвиток учня в умовах особистісно орієнтованого виховання// Світ виховання. – 2008. – №2. – С.11-13.
41. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість. К.: Каравела, 1998. – 150 с.
42. Сисоєва С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання. – Гуманітарні науки. – № 1. – 2001. – С.110-118.
43. Скоморовський Б. Генеза особистісно орієнтованого навчання в античній педагогіці. – Обрії. – № 2 (13). – 2001. – С. 12-16.
44. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К., 2000.
45. Турянська О. Методи особистісно орієнтованого навчання в школі. Історія в школах України. – № 1. – 2002. – С.27-32.
46. Чернега Н. Особистісно-зорієнтоване навчання: сучасні підходи. – Рідна шк. – № 9. – 2001. – С. 13-14.
47. Черновол-Ткаченко Р. Особистісно орієнтований підхід у формуванні оціночних знань // Директор школи. – 2002. – № 6 (лют.) – С.8-9.
48. Чуб Е.В. Компетентностный подход в образовании// Инновации в образовании. – 2008. – №3. – С.21-26.
49. Шкабура Е.А. Методические предпосылки совершенствования образовательного процесса в вузе на основе личностно ориентированного обучения // Инновации в образовании. – 2006. – №6. – С. 39-44.
50. Яценко С. Формування соціально адаптованої і компетентної особистості в системі особистісно орієнтованого навчання// Зарубіжна література: Додаток до газ. "Шкільний світ". – 2007. – №47. – С.22-24.